

SOÓKY LÁSZLÓ

A KÖZÖNSÉGGESSÉGET

MEGHITT BÁJAI*

SPIRÓ GYÖRGY *CSIRKEFEJ* CÍMŰ
TRAGÉDIÁJA A KOMÁROMI JÓKAI
SZÍNHÁZBAN

A budapesti V. kerületben minyont majszoló kritikusok Spiró György *Csirkefej* című drámája kapcsán előszeretettel emlegetik a tükröt, amelyet a szerző tart elénk, amely tükörben (szerintük) egy lepusztult környezetben vegetáló, lepusztult lelkületű roncs emberfalka látszódik valami külvárosi rezervátumban. A tükröt, ha élém tartják, magamat látom benne. Ha eléd tartják, magadat látod benne. A foncsor nélküli üveg nem tükör, talán ablak, amelyen át ki- vagy benézhetünk. A színházba járó ember a színpadon lejátszódó történet megismerése végett öltözködik ünneplőbe, s nem azért, mert kínzó vágyat érez a szereplők létével való azonosuláshoz. A külvárosi rezervátum lepusztult környezetében létező lepusztult lelkületű roncs emberfalka pedig ritkán látogat a színházba, elébe csak az Isten tart tükröt.

A *Csirkefej* szereplői egy, a szerző által felállított veszélyes egyenlet részelemei: hitehagyott Vénasszony + alkoholista Apa + elkurvult Anya + bűnöző Srác + kábítószeres pszichopata Haver + lecsúszott Tanár + meghasonlott Nő + bürokrata Előadó + újjgazdag/cél nélküli Csitri + életképtelen ütődött Bakfis + korrupst és

mélybuta rendőrség mint Közeg és **Törzs** = Magyarország, a tudatosan manipulált magyar társadalom.

Azt gondolom, kézenfekvő, ha Spiró tragédiáját stilizált illusztrációnak fogadjuk el, olyan anamnézisnek, amelyet a beteg halála után rögzítettek.

A dráma szövege mind dramaturgiai, mind pedig irodalmi szempontból rendben van, hiszen a szerző kitűnően lát a színpadon, a helyzeteket addig élezi, míg beretvásan nem vágnak, a jelenetből jelenetbe való átmenetei dűrenmatti precizitásúak, nyugodtan leszögezhetjük: Spiró a *Csirkefej*ben dramaturgiailag pazar művet alkotott.

Mondták s leírták, hogy a *Csirkefej* szövege szabad vers, erre a véleményre hajlik a szerző is. Persze nem az. Minden szereplő teljes szövegében felfedezhető egyfajta lírai ív: az aluljáró- vagy wc-költészet kaleidoszkópja; az én esztétikai és lírai megfogalmazásomban a szabad vers egy másik irodalmi forma.

Ami izgalmasan bizarrá teszi ezt a tragédiát, az nem más, mint hogy nincs lecsévézhető története: szanaszét ágazó emberi sorsok fonódnak össze kényszerűségből egy adott közegben, tételesen

* Az előadás bemutatóját 2015. január 9-én tartották a Komáromi Jókai Színházban. – A szerk.

a világ perifériáján. Minden szereplő tudja – ha nem is tudatosítja –, hogy mélyebbre már nem sülyedhet. Önérzetükből annyira futja csupán, hogy vágyaikat, mint titkos üzenetet, vérmérsékletük szerint világgá suttogják.

Ismeretes, hogy az ősbemutatón a szépeplékű Gobbi Hida játszotta a Vénasszony szerepét, Spiró hozzá alakította a karaktert; lenyűgöző játék volt, ragyogó teljesítményű partnerekkel. Gobbi Hilda halála után Töröcsik Mari vette át a szerepet, más a lelkülete, más az identitása, nem szerette a szerepet, s a szerep sem őt.

A komáromi vállalkozáshoz a rendező (Forgács Péter m. v.) Vencel Verát szorgalmazta, végül mégis Cs. Tóth Erzsébet kapta meg a Vénasszony szerepét, Istennek legyen hála.

Minden várakozásunknak ellenszégülve a színpadi nyitókép nem a lepusztulást sugallja, hiszen ami díszlet, az vadonatúj: a frissen mázolt olajzöld bejárati ajtók sora, a monumentális szőnyegporoló, a ki-begördülő garázsajtó, csak a porolón csüngő kócos kitömött macskatetem kortalan. Ez a díszlet (Gadus Erika m. v. munkája), amennyiben tudatosan vállalja a drámai szövegben vázolt szanalásra ítélt helyszín ellenpontozását, rendezői következetességet igényel. Különösen akkor, ha hamarosan kiderül, hogy a díszletelemek a szőnyegporolót kivéve kerekeken gördülnek ide-oda. Ez a lehetőség feltűnő módon magával ragadta a rendező fantáziáját, az ajtók tangózó kavalkádjában borult a koncepció, s követhetlenné vált, hogy éppen ki, honnan, hova, kihez megy, jön. Egy későbbi időpontban, amikor a forgószínpad is mozgásba lendül, a színhelyi és helyszíni káosz kinyomozhatatlanná válik. A látvány persze izgalmas, de esetleges és öncélú.

Szereplőinket a jelmeztervező (Gadus Erika) fekete-fehér egyenruhába bújtatta: fehér ing, sötét nadrág, mintegy az uniformizálódást jelezve, egyéni értelmezést adva a spirói karakterek sokszínűségének. Merész ötlet, különösen akkor, ha elemezzük a szereplők egyéniségét, s kiderül, hogy ők az uniformizáló társadalmi rendet már rég felülírták. Igaz, olykor tiszteletét teszi náluk a társadalom, hol mint rendőri közeg, hol mint a tanács hivatalnok, de úgy, ahogy a leprásokat szokás vizitálni. Ezt az egyöntetűséget helyenként a rendező is vállalja, a szereplők mozgatásánál segítségül hívja az ismert Jancsó-nyolcas koreográfiáját, ami ebben a közegben álságos és természetellenes. Vélhetően annak érdekében, hogy az ilyen tetten érhető következetlenségek kiküszöbölődjenek, korábban, s egyes színházakban manapság is, az előadások építkezésének idejére koreográfust és dramaturgot alkalmaznak. A komáromi *Csirkefej*-előadásból mindkét szakember feltűnően hiányzott, s az előadás idején rendszeresen felbukkant a kézenfekvő rendezői instrukció: „csináljatok már valamit, gyerekek!”, ami ugyan elegendő a szervezett lézengéshez, de kevés ahhoz a feszességhez, amit a Spiró-szöveg igényel. Két jelenetben ez egészen a műkedvelő szintig sülyed, tételesen a Tanár (Olasz István) nagymonológjánál, amikor rendezői elképzelés híján a nézők közé küldi, majd a proscéniumra ülteti a színészt. Ez különösen azért bosszantó, mert Olasz megrendítő őszinteséggel és ráhangolódással alakítja a szerepét; nem csupán itt, de minden jelenésében vállalja a sebzett, megalázott entellektüel jegyeit.

A másik hosszúra nyújtott s rendezőileg elvetélt pillanat a Csitri (Bárdos Judit) és a Bakfis (Gardenö Klaudia m. v.) együttes jelenléte: értelmezhetet-

len szereposztási tévedés. Bárdos Judit ugyanis színésznő, Gardenö Klaudia pedig zongoraleckéket vesz. Ahelyett, hogy szerepükből adódóan egymás ellenpólusai lennének, a helyüket keresik; Bakfis valami sajtóságos burleszkfigurába kapaszkodna, Csitri pedig támasz híján két megszólalás között kétségbeesetten könyörög partnerért. Pedig a Bakfis és a Csitri is szerep, nem is akármilyen, csak két színésznő s egy következetes rendezői elképzelés szükséges hozzá. Esetünkben egy színésznő maradt: Bárdos Judit.

Az Előadónő (Tar Renáta) szerepe a hatalom megtestesítője. A tanácsi hatalomé! A rendező által időszerűsített önkormányzatiság épp azt a megközelíthetlenséget oldja, amit Spiró nagyon tudatosan felépített: a közigazgatásilag már nem is létező, tanácsilag mégis gyarapításra ítélt negyvennégyes számú háztömb lakóinak a semmibe való kapaszkodási kísérletét. A komáromi előadás itt veszítette el a lüktetését, a tempóját, amit nem tekinthetünk Tar Renáta hibájának.

A Nő (Bandor Éva) világa a spirói látomásban egyszerre számító és esendő, behódoló és öntudatos, érzékeny és rideg. Többre tartja magát az ajtószomszédainál, de a sorsával való szembeszegülést csupán egy-egy szexuális kaland s a belülről zárt ajtó jelenti. Bandor varázslatosat alakít. A két évaddal ezelőtti szakmai mélyrepülése után a *Magyar zombi*tól datálható minőségi változáson esett át, szerepformálása érzékeny és árnyalt, visszafogottságában is sugárzó.

Két egymás után bemutatott színműben kerül egymás mellé Tóth Károly e. h. (Srác) és Szabó Viktor (Haver). Érdekes módon, míg a *Különös házasság*ban egymással feltűnően vetélkedtek, a *Csirkefejben* egymást erősítették. Különböző a személynézőik, a lelkiüleitük, csak az

esendőségük azonos. Most Tóth Károly volt az erősebb, kiválóan oldotta meg az érzelmi hullámzások magasságait és mélységeit, s megrendítőn élte meg a szeretetre való vágyakozás szívszorító pillanatait. Szabó Viktor színpadi viselkedése és mozgása egy darabig izgalmas volt, de az idő múlásával sablonossá szürkült. Emlékezetes a pillanat, amikor, mint a hányást, kiöklendezi a szót: „csókolom”. Közös tettük, az értelmetlen gyilkosság mind dramaturgiailag, mind koreográfiájában, mind rendezőileg, s ebből fakadóan színésziileg is, silányra sikeredett: a rendezői felszínesség okán ez a tragédia mint etűd, közjátékká devalválódott, ami szarvashiba.

Az Apa (Fabó Tibor) fizikailag is szinte mindvégig jelen van a tragédiában, míg az Anya (Holocsy Krisztina) csak a Srác és az Apa beszélgetései kapcsán mint madonna s mint trampli. Az apa szerepbéli faragatlansága tipikusan a spirói rétegdiagnózis részeredménye: egy emberi lényre hasonlító, emberi nyelvhez hasonló hangokat kiadó, gondolatsilány, korlátolt értelmű, érzelemszegény, ám öntudatos lény: ez a magyar proli. Fabó nem törődik bele a szerzői sugallatba, felülírja azt érzelmi rezdüléseivel, belső zokogásával. Az anya egy gondolatöredékekből összetákolt monológgal és két tőmondattal járul hozzá a drámai kiteljesüléshez, ezzel is csak a legvégén, mégis, visszafelé ívelően jelen van már a kezdet kezdetétől.

A külvárosi rezervátum (a magyarországi szellemi proletariátus) veleszületett kelléke a mélyprimitív rendőrség, esetünkben a Törzs (Bernáth Tamás) és a Közeg (Majorfalvi Bálint). A Törzs a bennfentes dörzsölt, a Közeg a mélypont. A Törzs szerep, a Közeg talán lehetőség. Forgács megfogalmazásában jelenlétük sov. meoszakításokkal is hosszú

geg, amelyből színészig inkább Bernáth Tamás profitál.

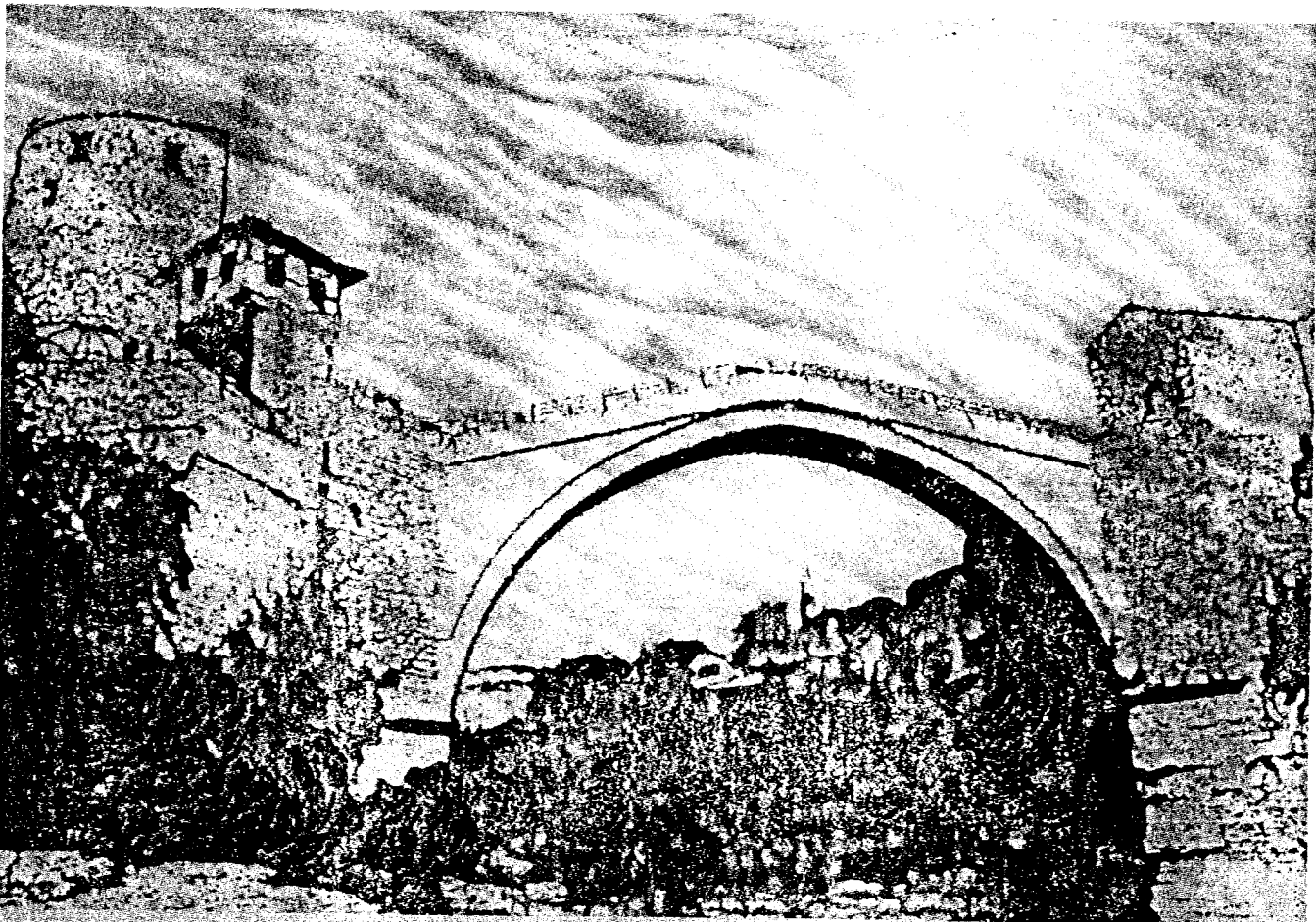
Cs. Tóth Erzsébet alakítását nem hasonlítom össze a *Csirkefej* általam látott magyar vagy más nyelven megszólaló Vénasszonyaival. Azért nem, mert az ő Vénasszony-megformálása nem alakítás; fizikai és lelki valóságában ő volt a Vénasszony. A madzagon csüngő felakasztott macska levágása pillanatától kezdve, a káromkodástól az áhítatig, a gyűlölet időtlenségétől Isten megtalálásáig. Sokkal több volt, mint amit Spiró ebbe a szerepbe fiskális indítással belekonstruált: Cs. Tóth Erzsébet Vénasszonya a játék ideje alatt megtisztult. Ennél többet egy színész nem tehet.

A felhánytorgatottak ellenére egészen az utolsó képig szerettem ezt az előadást, különösen a színészeket. Azt is elfogadtam, hogy ebben a közegben váratlanul

Leonard Cohen dala szólalt meg, ez a szerző szíve joga. Ugyanakkor az, amit Forgács Péter a dal ürügyén vizionál, elképesztő. Íme a kép a gyilkosság után: fent az égi messzeségben tizenegy kiskiskolás korú angyalka éneklé Leonard Cohen *Who by fire* című dalának magyar nyelvű változatát. Lent, a proscénium vonalánál áll Anya és Apa, kéz a kézben, a korabeli szovjet filmek nyitókockáján látható komszomolista fiú és lány hasonlóképpen, s messzire néznek.

Ez előtt a kép előtt volt egy nézhető előadás, a címe: *Csirkefej*.

Ideírom még az angyalkák nevét: Bödök Bernadett, Bödök Levente, Fekete Lujza, Gál Eszter Veronika, Hauslaiter Mercédesz, Juhász Luca, Méhes Gergely, Méhes Mihály, Molnár Sára Ágnes, Pálinkás Dorottya, Varga Viktória. Ők még tiszták, nem tehetnek semmiről.

Úton a nagyiival, Mostar, altipia-saját technika, 2011